

dr Vedad GURDA, vanredni profesor*
Pravni fakultet, Univerzitet u Tuzli

Pregledni naučni rad
UDK: 343.2/.7:343.91-053.6(4)
Primljeno:19.5.2020.
Prihvaćeno:17.6.2020.
<https://doi.org/10.47152/rkkp.58.1.2.6>

EVROPSKI INSTRUMENTI I STANDARDI U OBLASTI MALOLJETNIČKOG KRIVIČNOG PRAVOSUĐA

Cilj ovog rada bio je ponuditi kraći pregled supranacionalnih standarda postupanja sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom sadržanim u pojedinim dokumentima Vijeća Evrope i Evropske unije, te u odlukama Evropskog suda za ljudska prava. S tim u vezi, dat je prikaz najznačajnijih standarda sadržanih u Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama izrečenim maloljetnim učiniteljima krivičnih djela (Rec (2008) 11) i Smjernicama o pravosuđu prilagođenom djeci (2010) Vijeća Evrope, te Direktivi EU 2016/800 o procesnim garancijama za djecu koja su osumnjičena ili optužena u krivičnim postupcima. Zaključno je konstatovano kako su regionalna zakonodavstva iz predmetne oblasti u značajnom obimu usklađena sa navedenim dokumentima, ali je i ukazano na pojedine standarde koje bi de lege ferenda trebalo impregnirati u regionalne zakone iz oblasti maloljetničkog krivičnog pravosuđa.

Ključne riječi: maloljetni učinitelji, evropski standardi, prava djece i maloljetnika.

1. Uvod

S obzirom da maloljetnici predstavljaju kategoriju mladih i nedoraslih osoba koje se nalaze u procesu intenzivnog psihofizičkog i socijalnog rasta i sazrijevanja, oni u mnogim oblastima prava uživaju specifični status, pa tako i u oblasti krivičnog

---

* e-mail: vedad.gurda@untz.ba

prava. Potreba za posebnim načinom tretiranja ove kategorije učinitelja prepoznata je i na internacionalnom nivou te je u okviru Ujedinjenih nacija (u daljem tekstu: UN) kreiran specifičan pravni instrumentarij posvećen maloljetnicima u sukobu sa zakonom. Plodonosnu prekretnicu u razvoju prava maloljetnika (djece) u sukobu sa zakonom predstavlja razdoblje 80-ih i 90-ih godina prošlog vijeka kada je došlo do usvajanja *Standardnih minimalnih pravila UN za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila)* (1985) te posebno *Konvencije UN-a o pravima djeteta* (1989). Nakon toga su usvojena i *Pravila UN-a za zaštitu maloljetnika lišenih slobode (Havanska pravila)* (1990), *Smjernice UN-a za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijad-ske smjernice)* (1990) kao i *Smjernice UN-a za djelovanje prema djeci u sistemu krivičnog pravosuđa (Bečke smjernice)* (1997). Navedenim instrumentima definirani su različiti međunarodni standardi u oblasti materijalnog, procesnog i izvršnog maloljetničkog krivičnog prava, dok su istim po najmanje bile obuhvaćene viktimo-loške perspektive krivičnog prava maloljetnika. Taj nedostatak je otklonjen 2005. godine usvajanjem *Smjernica UN-a o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu kao žrtve i svjedoke krivičnih djela* (2005).

Od svih pobrojanih dokumenata *Konvencija o pravima djeteta* (u daljem tekstu: Konvencija) je svakako najznačajnija, ne samo zbog toga što definira sveukupni pravni status djeteta (uključujući i slučajeve djece koja su učinila krivično djelo), već i stoga što predstavlja jedini obavezujući instrument za zemlje potpisnice, za razliku od ostalih dokumenta tipa pravila ili smjernica, koji čine tzv. *soft law*, a koji formalnopravno nisu obavezujući. Njome su obuhvaćene sve kategorije ljudskih prava kao što su građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna, a što je predstavljalo svojevrsni novum u oblasti međunarodnih ugovora o ljudskim pravima u vrijeme kada je donošena (Simović i dr., 2013: 42). Zbog tako širokog i sveobuhvatnog pristupa kao i zbog njene obligatornosti, Konvencija je bila i ostala najznačajniji dokument i vrhovni autoritet u oblasti međunarodnog prava o pravima djeteta. Istovremeno, ona spada u red međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima sa najviše ratifikacija, koji je ratificiralo oko 200 država (Liefwaard, Doek, 2015: 1), te se može konstatirati da je to jedan od onih instrumenata koji je doživio gotovo univerzalnu ratifikaciju. Nakon što je Somalija 2015. godine ratificirala Konvenciju,¹ Sjedinjene Američke Države su ostale jedina država na svijetu koja to nije učinila.²

1 Vidi: https://www.huffpost.com/entry/children-migrants-rights_b_8271874 (pristup: 30.03.2020.)

2 Značaj i sadržajni potencijali Konvencije dodatno su upotpunjeni tokom XXI vijeka kada je usvojeno nekoliko njenih dopunskih fakultativnih protokola i to: *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o učešću djece u oružanim sukobima iz 2000.*, *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji iz 2000.*, te *Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta koji se odnosi na postupak po predstavkama iz 2017. godine*.

Sve države članice koje su ratificirale Konvenciju i njene protokole imaju obavezu da usklade svoje zakonodavstvo te poduzimaju odgovarajuće mjere u cilju učinkovite zaštite i osiguranja prava koja su garantovana predmetnom Konvencijom. Kao instrument provjere napretka u implementaciji prava djeteta Konvencijom je previđena obaveza svih država da *Komitetu za prava djeteta* periodično dostavljaju izvještaje o stanju dječijih prava u nekoj državi (Bećiraj, Bakrač, 2014: 91). Nakon što razmotri dostavljeni izvještaj, Komitet donosi zaključna razmatranja o stanju ljudskih prava predviđenih Konvencijom u državi potpisnici te istoj upućuje određene preporuke za unapređenje prava djeteta. Dodatno, *Fakultativnim protokolom koji se odnosi na postupak po predstavkama* iz 2017. godine kreiran je novi mehanizam obraćanja Komitetu. Naime, odredbama člana 5 Protokola predviđena je mogućnost ulaganja podnesaka (predstavki) Komitetu od strane pojedinca ili grupe pojedinaca pod nadležnosti države potpisnice, koji tvrde da su žrtve te države potpisnice jer je povrijedila neko od prava propisanih Konvencijom ili nekim od druga dva fakultativna protokola. Na temelju takvog podneska Komitet će sprovesti odgovarajuću istragu te odrediti određene zaštitne mjere i preporuke (čl. 4 i 10). Zaključno treba istaći kako Komitet predstavlja i vrhovni autoritet u interpretaciji odredbi Konvencije, koju vrši kako kroz prethodno dvije opisane procedure, tako i kroz usvajanje *Generalnih komentara* na pojedine odredbe Konvencije. Do danas je usvojeno više takvih komentara od kojih su za oblast maloljetničkog krivičnog prava najznačajniji *Generalni komentar br. 10 o pravima djece u sistemu maloljetničkog pravosuđa* iz 2007. godine i *Generalni komentar br. 12 o pravu djeteta da budu saslušano* iz 2009. godine i *Generalni komentar br. 24 o pravima djece u sistemu pravosuđa za djecu* iz 2019. godine.

Na kraju, ono što posebno treba naglasiti jeste da je usvajanja Konvencije i ostalih pobrojanih instrumenata pokrenulo i val kreiranja regionalnih dokumenata iz oblasti prava djeteta, pa je tako po uzoru na Konvenciju već 1990. godine donesena *Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta* (Vandenhole, 2016: 29-31). S druge strane, sa sličnim aktivnostima na tlu evropskog kontinenta krenulo se još i ranije, jer je usvajanje *Pekinskih pravila* predstavljalo svojevrsni poticaj Vijeću Evrope da 1987. godine donese *Preporuku (R (1987) 20) o društvenim reakcijama na prestupništvo maloljetnika iz 1987. godine*, koja predstavlja prvi dokument ove regionalne organizacije posvećen postupanju sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom (Rap, 2015: 42). Dodatno, nekoliko godina nakon usvajanja Konvencije u okviru Vijeća Evrope donesena je i *Evropska konvencija o ostvarivanju dječijih prava* (1996.). Predmet istraživanja ovog rada predstavljaju upravo regionalni instrumenti i u njima sadržani standardi postupanja sa maloljetnima učiniteljima krivičnih djela na tlu evropskog kontinenta doneseni od strane Vijeća Evrope i Evropske Unije. Prethodni kratki prikaz nastanka međunarodnih dokumenata iz predmetne oblasti ljudskih prava imao je poslužiti kao svojevrsni uvod stoga što

spomenuti međunarodni dokumenti predstavljaju platformu na kojoj se je razvijao i evropski sistem prava djece (maloljetnika) u sukobu sa zakonom.

2. Instrumenti i standardi postupanja sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom Vijeća Evrope

Počevši od druge polovine prošlog vijeka pa do danas u okviru Vijeća Evrope kreirana je izuzetno bogata paleta dokumenata koji uspostavljaju određene standarde postupanja u oblasti maloljetničkog (krivičnog) pravosuđa i prevenciranja maloljetničkog prestupništva. To su sljedeći dokumenti:

- *Evropska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1950.*
- *Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja iz 2007. godine*, kao i mnoštvo instrumenata koji pripadaju kategoriji tzv. mekih izvora prava (*soft law*), kao što su:
- *Preporuka (R (1987) 20) o društvenim reakcijama na prestupništvo maloljetnika iz 1987. godine*
- *Preporuka (R (1988) 6) o društvenim reakcijama na prestupništvo mladih iz migrantskih porodica iz 1988. godine*
- *Preporuka (R (1993) 2) o socijalno-medicinskim aspektima zlostavljanja djece iz 1993. godine*
- *Preporuka (R (2003) 20) o razmatranju novih načina djelovanja na području maloljetničkog prestupništva i uloge maloljetničkog pravosuđa iz 2003. godine*
- *Preporuka (R(2005)5) o pravima djece koja žive u ustanovama iz 2005. godine*
- *Rezolucija Parlamentarne Skupštine (1530) „Djeca žrtve: suzbijanje svih oblika nasilja, izrabljivanja i zloupotreba“ iz 2007. godine*
- *Preporuka (Rec (2008) 11) o Evropskim pravilima o sankcijama i mjerama izrečenim maloljetnim učiniteljima krivičnih djela iz 2008. godine*
- *Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci iz 2010. godine*
- *Rezolucija Parlamentarne Skupštine (1796) „Mladi učinitelji: socijalne mjere, edukacija i rehabilitacija“ iz 2011. godine, te*
- *Rezolucija Parlamentarne Skupštine (13511) „Maloljetničko pravosuđe prilagođeno djeci: od retorike do stvarnosti“ iz 2014. godine.*

Premda konvencije predstavljaju *hard law* i imaju mnogo veći pravni značaj u odnosu na preporuke, smjernice i rezolucije kao instrumente „mekog prava“, u daljem tekstu se spomenute konvencije neće šire eksplicirati. To iz razloga što EKLJP ne predstavlja instrument kojim se isključivo uređuje pravni status maloljetnika u sukobu sa zakonom, već je riječ o instrumentu općeg karaktera kojim se

definiraju fundamentalna prava i slobode svih ljudi.³ S druge strane, *Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja iz 2007. godine* uređuje tek jedan manji segment viktimološkog statusa maloljetnika te iz tog razloga ni ona neće biti bliže analizirana.⁴ Osim toga, zbog ograničenosti prostora neće se razmatrati niti svi navedeni instrumenti koji spadaju u kategoriju *soft law*, već nekoliko instrumenata koji su usvojeni u skorije vrijeme.

2.1. *Evropska pravila o sankcijama i mjerama izrečenim maloljetnim učiniteljima krivičnih djela*

Evropska pravila o sankcijama i mjerama izrečenim maloljetnim učiniteljima krivičnih djela (u daljem tekstu: *Evropska pravila za maloljetnike*) predstavljaju jako opsežan dokument usvojen 5. novembra 2008. godine od strane Komiteta Ministara Vijeća Evrope kojim se definiraju odgovarajući standardi izricanja i izvršenja sankcija i mjera prema maloljetnim učiniteljima, kao i kada je to primjereno prema mlađim punoljetnim učiniteljima, bilo da je riječ o sankcijama i mjerama koje se izvršavaju u zajednici ili o sankcijama koje uključuju lišenje slobode. Sa izradom ovog dokumenta u okviru Vijeća Evrope krenulo se 2006. godine odmah nakon usvajanja *Evropskih zatvorskih pravila*, no on je sveobuhvatniji od *Evropskih zatvorskih pravila*, jer obuhvata sve oblike lišavanja slobode maloljetnika, kao što su pritvor, pritvor u (zatvorenim) ustanovama socijalnog staranja, maloljetnički zatvor te smještaj u psihijatrijske ustanove za maloljetnike (Dunkel, 2009: 34-35). U stvari, *Evropskim pravilima za maloljetnike* su se nastojali adaptirati te djelimično unaprijediti standardi sadržani u *Evropskim zatvorskim pravilima*, ali i *Evropskim pravilima (R(1992)16) o sankcijama i mjerama u zajednici* iz 1992. godine, kada se primjenjuju prema maloljetnicima u sukobu sa zakonom (Chapman i dr., 2015: 6). Štaviše, u preambuli *Evropskih pravila za maloljetnike* se naglašava da se prema njima mogu primjenjivati i ova dva dokumenta pod uvjetom da je njihova primjena u interesu maloljetnika te ukoliko njihove odredbe nisu u suprotnosti sa *Evropskim pravilima za maloljetnike*. S tim u vezi, može se zaključiti da *Evropska pravila za maloljetnike*

3 Ipak, *Evropski sud za ljudska prava* kao vrhovni tumač *Konvencije* donio je mnoštvo odluka vezanih za status djece (maloljetnika) uključujući i djecu u sukobu sa zakonom te će neke od njih biti spomenute u ovom radu.

4 Osim ove dvije konvencije u okrilju Vijeća Evrope doneseno je još nekoliko konvencija iz oblasti prava djeteta, poput *Evropske konvencije o ostvarivanju dječijih prava* iz 1996. godine, *Konvencije o kontaktima sa djecom* iz 2003. godine i *Konvencije o usvojenju djece (revidirana)* iz 2008. godine, no predmetni instrumenti neće biti bliže razmatrani jer tretiraju isključivo prava djeteta iz oblasti porodičnog prava (Hrabar, 2013: 71).

predstavljaju *lex specialis* propise u odnosu na druga dva instrumenta koji predstavljaju propise *lex generalis* karaktera (Škulić, 2011:222).

U skladu sa odredbama Evropskih pravila za maloljetnike⁵ maloljetnim učiniteljem se smatra osoba koja nije navršila 18 godina a za koju se sumnja ili za koju je utvrđeno da je učinila djelo, dok se mlađim punoljetnim učiniteljem smatra osoba između 18 i 21 godine za koju se sumnja ili za koju je utvrđeno da je učinila djelo te na koju se primjenjuju ova pravila. Pod učiniteljima se misli kako na učinitelje krivičnih djela, odnosno one koji krše odredbe krivičnog zakona tako i na učinitelje drugih vrsta delikata povodom kojih postupa sud ili neki drugi pravosudni ili upravni organ (pravilo 21.).

Evropska pravila su podjeljena na više poglavlja kojima su definirana: a) osnovna načela (1-20), b) sankcije i mjere u zajednici (23-48), c) lišavanje slobode (49-119), d) pravna pomoć i savjetovanje (120), e) procedure prigovaranja, monitoring i inspeksijski nadzor (121-126), f) osoblje nadležno za izvršenje sankcija i mjera prema maloljetnicima (127-134) te g) evaluacija, istraživanje i rad sa medijima i javnim mjenjem (135-141). Zbog ograničenosti prostora u tekstu koji slijedi dat će se kratki prikaz osnovnih načela vezanih za izricanje i izvršenje maloljetničkih mjera i sankcija kojima bi se trebali rukovoditi zakonodavci u državama članicama Vijeća Evrope prilikom kreiranja nacionalnog maloljetničkog krivičnog zakonodavstva.

S tim u vezi, Evropska pravila proklamiraju načelo *poštivanja ljudskih prava* maloljetnih učinitelja kojima su izrečene sankcije ili mjere, kao i *načelo zakonitosti*, shodno kojem sankcije ili mjere koje se mogu izreći maloljetnicima, kao i način njihovog izvršenja, trebaju biti uređeni zakonom, a na temelju načela društvene integracije i obrazovanja, te prevencije ponavljanja učinjenja krivičnog djela. Također, ona predviđaju da sankcije i mjere mogu izricati sudovi ili neki drugi organi određeni zakonom, no svojevrsni novitet koji donose Pravila u odnosu na ostale međunarodne dokumente jeste zahtjev da odluke o izricanju sankcija i mjera donesene od strane vanskudskih organa podliježu brzom preispitivanju od strane suda (*načelo sudskog preispitivanja odluka*) (1-3). Sljedeće načelo jeste da minimalna dob potrebna za izricanje sankcija ili mjera kao rezultat učinjenja krivičnog djela ne smije biti preniska i utvrđuje se zakonom.⁶ Dodatno, Evropskim pravili-

5 Bez obzira što je riječ o pravno neobavezujućem dokumentu ESLJP se je u nekim svojim odlukama referirao na Evropska pravila za maloljetnike u procesu interpretacije pojedinih odredbi EKLJP, kao, primjera radi, u predmetu *Blokhin v. Russia* (no. 47152/06), 2016, par. 79 i *Bouyid v. Belgium* (no. 23380/09), 2015.

6 Insistirajući na primjeni načela zakonitosti kod utvrđivanja minimalnog uzrasta za izricanje sankcija i mjera, odnosno za nastupanje krivične odgovornosti maloljetnika, Evropska pravila čine iskorak po tom pitanju u odnosu na Pekinška pravila i druge dokumente UN. Međutim, ne određujući minimalni uzrast u kvantitativnom smislu one svakako zaostaju za *Komitetom UN-a za prava*

ma se proklamira princip da će se izricanje i izvršenje sankcija ili mjera zasnivati na najboljem interesu maloljetnih učinitelja i da treba biti ograničeno težinom krivičnog djela (*načelo srazmjernosti*), uz uzimanje u obzir njihovog uzrasta, tjelesnog i duševnog blagostanja, razvoja, mogućnosti i ličnih okolnosti (*načelo individualizacije*), koje se, kada je to neophodno, utvrđuju na osnovu psiholoških, psihijatrijskih ili socijalnih izvještaja. Također se proklamira i princip da organi nadležni za izvršenje mjera i sankcija moraju imati dovoljan stepen diskrecionih ovlaštenja kako bi izvršenje prilagodili okolnostima svakog konkretnog slučaja, kao i princip da sankcije ili mjere neće djelovati ponižavajuće niti degradirati maloljetnike kojima su izrečene (*zabrana nehumanog i ponižavajućeg postupanja*), ali i principi da se sankcije ili mjere ne smiju primjenjivati na način koji naglašava njihov prinudni karakter ili predstavlja pretjeran rizik od fizičke ili duševne povrede te da će se sankcije ili mjere izvršavati bez nepotrebnog odgađanja i samo u mjeri i periodu koji je krajnje neophodan (*načelo minimalne intervencije*) (4-9).

Evropska pravila naglašavaju standard koji je sadržan u Konvenciji o pravima djeteta, Pekinškim pravilima, te Preporuci Vijeća Evrope o razmatranju novih načina djelovanja na području maloljetničkog prestupništva i uloge maloljetničkog pravosuđa (Dunkel, 2009: 40) da lišavanje slobode maloljetnika treba predstavljati krajnju mjeru (*last resort*) i da se treba određivati i izvršavati u najkraćem mogućem trajanju te da se posebni naponi moraju poduzeti kako bi se izbjegalo određivanje pritvora.⁷ Također, ona sadrže i dobro poznato načelo međunarodnog prava o ljudskim pravima o zabrani diskriminacije, a koje u ovom kontekstu podrazumijeva da će se sankcije ili mjere izricati i izvršavati bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, seksualna orijentacija, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa pojedinom nacionalnom manjinom, imovinom, rođenjem ili drugim statusom. Na kraju, njima se naglašava da će se u svim fazama postupanja prema maloljetnicima podsticati primjena posredovanja (medijacije) ili drugih

---

djeteta, koji je u svom *Generalnom komentaru Konvencije o pravima djeteta br. 10* iz 2007. godine zauzeo stajalište da minimalna starosna granica krivične odgovornosti ispod 12 godina nije međunarodno prihvatljiva (Cipriani, 2016: 58), a u *Generalnom komentaru br. 24* iz 2019. godine, koji je zamjenio ovaj iz 2007., pozvao države članice da kao minimalnu granicu sposobnosti za kršenje krivičnog zakona odrede dob od 14 godina.

- 7 Standard da se lišenje slobode maloljetnika ima primjenjivati kao krajnje sredstvo i u što kraćem trajanju treba se primjenjivati kako prilikom izricanja krivičnih sankcija, tako i prilikom određivanja pojedinih mjera, poput procesne mjere pritvora. Zahtjev da se pritvor kao i drugi oblici lišenja slobode prema maloljetniku imaju koristiti kao krajnje sredstvo i u što kraćem trajanja prihvaćen je i u praksi ESLJP u predmetima *Korneykova v Ukraine* (no. 39884/05), 2012, par. 41-48 i *J. M. v. Denmark* (no. 34421/09), 2012, par. 63. Dodatno, princip da se moraju poduzeti posebni naponi kako bi se izbjegalo određivanje pritvora zasigurno da podrazumijeva i obavezu vlasti da razmotre primjenu alternativa pritvoru prije suđenja maloljetniku, a koju obavezu naglašava i ESLJP u predmetu *Güveç v. Turkey* (no. 70337/01), 2009., par. 108.

mjera restorativne pravde (10-12). Ovakav zahtjev je sasvim razložen imajući u vidu da su se ideje restorativne pravde kao univerzalno prihvaćene savremene alternative krivičnom postupku prvobitno počele razvijati upravo u oblasti postupanja sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom.

Daljni principi koje propisuju Evropska pravila jesu da svaki pravosudni sistem koji se bavi postupanjem sa maloljetnicima mora osigurati njihovo djelotvorno učestvovanje u postupku u vezi s izricanjem i izvršenjem sankcija ili mjera te da maloljetnici ne smiju imati manja zakonska prava i procesne garancije od onih koje imaju punoljetni učinitelji po općim pravilima krivičnog postupka. Nadalje, proklamira se i princip da svaki pravosudni sistem koji se bavi postupanjem sa maloljetnicima treba posvetiti dužnu pažnju pravima i dužnostima roditelja i zakonskih staratelja te će ih u najvećoj mogućoj mjeri uključiti u postupak i izvršenje sankcija i mjera, izuzev ako to nije u najboljem interesu maloljetnika, kao i da članovi maloljetnikove šire porodice i zajednice, također, mogu biti povezani s postupcima kada je to primjereno. Na kraju, svaki pravosudni sistem koji se bavi postupanjem sa maloljetnicima mora slijediti multidisciplinarni i multiagencijski pristup i biti integrisan sa širim društvenim inicijativama za maloljetnike, kako bi se osigurao holistički pristup i kontinuitet brige i staranja za takve maloljetnike (*načelo uključenosti zajednice i neprekidne brige i staranja*) (13-15).

Izuzetno važna načela koja se naglašavaju i Evropskim pravilima jesu da će maloljetnikovo pravo na privatnost biti u potpunosti poštovano u svim fazama postupka te da identitet maloljetnika i povjerljive informacije o njima i njihovim porodicama neće biti dostupne nikome ko nije zakonski ovlašten za dobijanje takve informacije,⁸ kao i načelo da se mlađi punoljetnici mogu, kada je to primjereno, smatrati maloljetnicima te u skladu sa tim postupati sa njima na odgovarajući način. Također, Evropska pravila ukazuju i na značaj osoblja koje radi sa maloljetnicima te inauguriraju princip da njihovo zapošljavanje, obuka i uvjeti rada moraju osigurati da te osobe mogu pružiti odgovarajuću brigu maloljetnicima, ali im služiti i kao pozitivan uzor. Dodatno, naglašava se kako je nužno obezbjediti dovoljno sredstava i osoblja kako bi se osiguralo da intervencije u život maloljetnika imaju smisla te da nedostatak sredstava ne može nikada opravdati kršenje ljudskih prava maloljetnika.⁹ Na kraju, posljednji bazični princip na kojem počivaju

8 ESLJP je u predmetima *V. v. United Kingdom (no. 24724/94) 1999* i *T. v. United Kingdom (no. 24888/94) 1999*, između ostalog, raspravljao i o pravu na privatnost maloljetnika te je našao da je maloljetnim apelantima povrijeđeno navedeno pravo stoga što su procesuirani pred sudom opće nadležnosti u krivičnom postupku koji je bio otvoren za javnost.

9 Princip da nedostatak sredstava ne može nikada opravdati kršenje ljudskih prava maloljetnika predstavlja svojevrsnu ekstenziju standarda sadržanog u Evropskim zatvorskim pravilima da “nedostatak sredstava ne opravdava uvjete u zatvorima koji znače kršenje ljudskih prava” (čl. 4.), a koji je potvrdio i ESLJP u predmetu *Orchowski v. Poland (no. 17885/04), 2009, par. 153*.

Evropska pravila jeste princip da izvršenje bilo koje od sankcija ili mjera treba biti podvrgnuto redovnim državnim inspekcijama i nezavisnom nadzoru (16-20).

2.2. Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci

Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci (u daljem tekstu: *Smjernice*) predstavljaju regionalni, supranacionalni instrument zaštite dječijih prava koji je 10. novembra 2010. godine usvojio Komitet Ministara Vijeća Evrope. Aktivnosti na izradi ovog dokumenta otpočele su 2007. godine kada su evropski ministri pravde usvojili *Rezoluciju br. 2 o pravosuđu prilagođenom djeci*¹⁰ te zadužili nadležna tijela Vijeća Evrope da pripreme Evropske smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci. U pripremi Smjernica učestvovalo je 17 eksperata, uključujući sudije, advokate, tužitelje, akademske radnike, psihologe, policijske službenike, socijalne radnike, predstavnike vlada država članica te predstavnike najznačajnijih nevladinih i međuvladinih organizacija iz oblasti prava djeteta (Liefwaard, Kilkelly, 2018: 60-61). Značajnu novinu u procesu kreiranja Smjernica predstavljala je činjenica da su po prvi put u procesu donošenja međunarodnog dokumenta o pravima djeteta konsultirana i sama djeca na način da je Odjel za prava djeteta Vijeća Evrope sproveo istraživanje kojim je ispitivao njihove stavove i mišljenja. Metodom slučajnog uzorka odabrano je blizu 3800 mladih ljudi iz 25 država članica Vijeća Evrope, od kojih je oko polovina bila mlađa od 15 godina i većina koja je ranije imala neki kontakt sa pravosudnim sistemom, bilo u okviru građanskog ili krivičnog postupka. Ključne teme obuhvatale su porodicu, problem povjerenja, odnosno nepovjerenja u autoritete, potrebu za poštovanjem djece i maloljetnika i važnost toga da se saslušaju mišljenja djece i mladih (Kilkelly, 2010).

Smjernice su zamišljene tako da služe kao praktično sredstvo državama članicama Vijeća Evrope da prilagode svoje sisteme maloljetničkog krivičnog pravosuđa specifičnim pravima i potrebama djece te na tom tragu postupke koji se provode pred sudovima za djecu učine više prilagođenim populaciji djece (*child friendly*) (Rap, 2015: 78). Štaviše, tokom protekle decenije one su, iako predstavljaju *soft law* instrument, polučile određene vrijedne političke, ali i pravne učinke. S tim u vezi, Smjernice su poslužile za izradu značajnih političkih akata Vijeća Evrope, poput Strategije „*Izgradnja Evrope za djecu i sa djecom*“ (2009-2011), zatim „*Strategije o pravima djeteta*“ (2012-2015), već spominjane rezolucije Parlamentarne Skupštine Vijeća Evrope „*Maloljetničko pravosuđe*

---

10 Council of Europe, 28th Conference of the European Ministers of Justice, Lanzarote, 26 October 2007, MJU-28 (2007) Resolution 2E.

prilagođeno djeci: od retorike do stvarnosti“ iz 2014. godine te aktuelne „*Strategije o pravima djeteta*“ (2016-2021), koja se kao i prethodno spomenuti dokumenti temelji na *child-friendly* pristupu (Liefwaard, 2016: 913).

Također, bez obzira što je riječ o pravno neobavezujućem dokumentu ESLJP se je u nekim svojim odlukama referirao na Smjernice u procesu interpretacije pojedinih odredbi Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljem tekstu: EKLJP). Tako je, primjera radi, u predmetu *Z. J. v. Lithuania* (no. 60092/12), 2014, par. 34 ESLJP naglasio da je “u slučaju skrbnništva nad djecom potrebno primjeniti načelo hitnosti što je u skladu sa Smjernicama o pravosuđu prilagođenom djeci”. Dodatno, u predmetu *M. D. and Others v. Malta* (no. 64791/10), 2012, par. 11 ESLJP je utvrdio da je u skladu sa čl. 6. stav 1. EKLJP u interesu pravde djeci (apelantima) trebalo imenovati staratelja *ad litem* ili pravnog zastupnika koji bi postupao u ime djece. ESLJP je zaključio da bi „takvo postupanje bilo u skladu sa porukom koju u ovoj oblasti promiče Vijeće Evrope te posebno da bi bilo na tragu Smjernica o pravosuđu prilagođenom djeci iz 2010. godine“. Osim toga, u pojedinim predmetima, kao što su *M. & M. v. Croatia* (no. 10161/13), 2015, par. 39 ili *Blokhin v. Russia* (no. 47152/06), 2016, par. 80 Sud je naveo Smjernice kao jedan od međunarodnih instrumenata koji čine opći referentni okvir koji koristi ESLJP. Pa premda nije jasno u kojoj mjeri su Smjernice utjecale na meritum odluke Suda u spomenutim slučajevima, prethodna konstatacija ipak ukazuje na značaj Smjernica u kreiranju pravnog okvira na temelju kojeg ESLJP razvija svoju judikaturu (*case law*) (Liefwaard, 2016: 914).

Također, značaj Smjernica ogleda se i u činjenici da su one poslužile kao jedan od kamena temeljaca i orijentira za kreiranje *Direktive EU/2016/800 o procesnim garancijama za djecu koja su osumnjičena ili optužena* iz 2016. godine (Zagorec, 2017: 292) te su države članice Evropske unije u procesu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa ovom direktivom inkorporirale mnoge standarde *child-friendly justice* sistema u domicilne zakone.¹¹ Na kraju, pod utjecajem Smjernica u teoriji se sve više govori o *pravosuđu prilagođenom djeci* kao savremenom konceptu evropskog maloljetničkog (krivičnog) pravosuđa, odnosno o novom poželjnom modelu postupanja sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom u pojedinim državama, poput Engleske i Velsa (Phoenix, 2018: 16).

Smjernice predstavljaju pokazatelje državama kako se trebaju ophoditi prema djeci u postupku, neovisno da li se radi o krivičnom, građanskom ili administrativnom (upravnom) postupku, s tim da treba naglasiti kako se, ipak, pretež-

---

11 Smjernice su poslužile i kao egzemplar za izradu *Smjernica o djelovanju u sistemu pravosuđa za djecu u Africi* koje su usvojene 2011., a koje je 2012. godine potvrdio i Afrički komitet stručnjaka za prava i dobrobit djece (Loth-Nielsen, 2015: 316, 327)

no odnose na krivične postupke. Pri tome, pod pravosuđem prilagođenom djeci podrazumijeva se cjelokupan nacionalni pravosudni sistem, koji uključuje sudove, tužilaštva, organe uprave, policijske službenike kao i svako drugo tijelo koje djeluje unutar ovog sistema (Hrabar, 2018: 6, 26). U svrhu Smjernica djeteta označava svaku osobu mlađu od 18 godina. *Osnovna načela* na kojima se treba temeljiti svaki sistem pravosuđa prilagođenog djeci jesu: a) načelo sudjelovanja, b) najboljeg interesa djeteta, c) poštivanja dostojanstva djeteta, d) zaštite od diskriminacije i e) načelo vladavine prava. Pored osnovnih načela Smjernice definiraju i *opće elemente* pravosuđa prilagođenog djeci te navode potrebu *informisanja i savjetovanja* djece i njihovih roditelja. Informisanje djece i njihovih roditelja je osnovno polazište za ostvarivanje njihovih prava, jer se niti jedno pravo u postupku ne može ostvariti bez potpunih i tačnih informacija o sadržaju i načinu ostvarivanja tog prava (Stalford, Cairns, Marshall, 2017: 208). S tim u vezi, prilikom prvog doticaja s pravosudnim ili drugim nadležnim tijelima (kao što su policija, imigracijske i obrazovne službe te službe socijalne i zdravstvene skrbi) kao i tokom tog postupka djeca i njihovi roditelji trebaju biti brzo i odgovarajuće obaviješteni o svojim pravima i instrumentima koji im stoje na raspolaganju u određenom sudskom ili vansudskom postupku, o ulozi djeteta u postupku, mehanizmima podrške i posljedicama postupka, kao i o nizu drugih relevantnih informacija vezanim za postupak (v. čl. 1-5). Sljedeći opći elemenat *child-friendly* pravosuđa jeste *zaštita privatnog i porodičnog života*, što, između ostalog, uključuje zabranu objavljivanja ličnih informacija o djetetu u javnosti, posebno u medijima, izuzev ukoliko je to u najboljem interesu djeteta,¹² kao i ograničeni pristup svim evidencijama ili ispravama koje sadrže lične i osjetljive podatke o djetetu, naročito u postupku u kojemu ono sudjeluje (v. čl. 6-10). U generalne elemente predmetnog pravosuđa Smjernice ubrajaju i *određene sigurnosne, odnosno posebne preventivne mjere* (čl. 11-13), standarde vezane za *obuku stručnjaka* (čl. 14-15), zahtjev za *multidisciplinarnim pristupom* (čl. 16-18), kao i uspostavu određenih postulata koji se odnose na *lišavanje slobode* djece (19-22).

Predmetnim dokumentom su artikulirana i izvjesna pravila pravosuđa prilagođenog djeci vezana za stadije postupanja *prije sudskog postupka*. S tim u vezi, kada je riječ o *starosnim granicama nastupanja krivične odgovornosti* prihvaćen je standard iz Evropskih pravila o sankcijama i mjerama izrečenim maloljetnim učiniteljima krivičnih djela, a shodno kojem ista ne smije biti preniska i treba biti uređena zakonom. Dodatno, kada je to u najboljem interesu djeteta tre-

12 Objelodanjivanje premeta u javnosti može biti u interesu djeteta, primjera radi, kada je riječ o otmici djeteta ili ukoliko bi izlaganje javnosti ukazalo na probleme djeteta i podstaklo različite subjekte u društvu na rješavanje tih problema (v. Vujić, Stevanović, 2015:50-51).

ba podsticati primjenu *alternativa sudskom postupku*, kao što su mirenje, izvan-sudska nagodba i drugi oblici alternativnog rješavanja sporova te se posebno potencira pravo djeteta na *obavještanje i mišljenje* o mogućnostima pribjegavanja sudskom postupku ili alternativama izvan sudskog okruženja (čl. 23-26). Također, Smjernice sadrže i izvjesne standarde vezane za *odnos djece i policije* prije pokretanja postupka, kao što su, između ostalog, zahtjev da uvijek kad policija dijete liši slobode ono treba biti obavješteno na način i na jeziku koji odgovara njegovoj dobi i nivou razumijevanja o razlogu zbog kojeg je lišeno slobode, kao i zahtjev da djeci već prilikom prvog ispitivanja treba osigurati pristup branitelju¹³ te im dati priliku za stupanje u kontakt sa roditeljima ili osobom kojoj vjeruju, kao i neke druge standarde (čl. 27-33).

Istovremeno, Smjernicama se definiraju i izvjesna pravila svojstvena pravosuđu prilagođenom djeci *tokom krivičnog postupka*. S timu vezi, proklamira se *pravo djeteta na pristup sudu i sudskom postupku* te se, *inter alia*, preporučuje uklanjanje svih prepreka za pristup sudu, kao što su troškovi postupka ili nepostojanje odvjetnika, a države članice se podstiču na preispitivanje zastarnih rokova predviđenih nacionalnim zakonodavstvima, koji zasigurno mogu limitirati mogućnosti djece da ostvare pristup sudu. Također, djeci se garantuje i *pravo na branitelja i zastupanje*,¹⁴ pri čemu, između ostalog, branitelji koji zastupaju djecu trebaju biti posebno osposobljeni i raspolagati znanjima o pravima djeteta i s tim povezanim pitanjima, ali i biti sposobni komunicirati s djecom u skladu s njihovom mogućnostima shvatanja. Djeca trebaju imati pristup besplatnoj pravnoj pomoći pod istim ili povoljnijim uvjetima nego odrasli (čl. 34-43). Jedno od osnovnih procesnih prava djeteta u postupku jeste i *pravo biti saslušan i izraziti svoje mišljenje*. Pravo biti saslušan je djetetovo pravo, a ne dužnost. Uvijek kad dijete inicira svoje saslušanje u predmetu koji ga pogađa, sudija ne smije, osim

13 Standard da maloljetnik mora imati branitelja već prilikom prvog lišenja slobode i ispitivanja od strane policije istaknut je i od strane ESLJP u predmetu *Salduz v. Turkey* (no. 36391/02), 2008, par. 55., a isti standard prihvaćen je i u predmetu *Adamkiewicz v. Poland* (no. 54729/00), 2010.

14 Osim prilikom prvog ispitivanja maloljetnik treba imati pomoć branitelja i u ostalim stadijima postupka, odnosno na glavnom pretresu ili u postupku po pravnim lijekovima te bi suđenjem maloljetniku bez prisustva branitelja bili dovedeni pod znak pitanja principi „jednakosti oružja“ i poštenog suđenja, a kakvo stajalište je zauzeo ESLJP u predmetu *Kuptsov and Kuptsova v. Russia* (no. 6110/03), 2011, par. 101-102. Naravno, titular bilo kojeg prava, pa i prava na stručnu pomoć branitelja može se odreći tog prava, s tim da je ESLJP u predmetu *Panovits v. Cyprus* (no. 4268/04), 2008, par. 68 zauzeo stajalište da osim uvjeta utvrđenih u drugim predmetima (v. *Sejdovic v. Italy* (no. 56581/00), 2006 i *Talat Tunç v. Turkey* (no. 32432/96) 2007), kada je riječ o optuženom maloljetniku, zbog njegove ranjivosti, odricanje od prava na branitelja, kao i drugih prava iz čl. 6. EKLJP, može se prihvatiti samo ako je maloljetnik takvo odricanje izrazio na nedvosmislen način te nakon što su vlasti poduzele sve razumne korake kako bi osigurale da on u potpunosti razumije značaj svojih prava na odbranu, kao i da može procijeniti, koliko je to moguće, posljedice odricanja od tih prava.

kad je to u najboljem interesu djeteta, odbiti saslušati dijete te treba saslušati njegova stajališta i mišljenje o stvarima koje ga se tiču u tom predmetu. Sredstva upotrijebljena u tu svrhu treba primijeniti na način koji odgovara djetetovoj mogućnosti razumijevanja i sposobnosti komuniciranja, vodeći računa o okolnostima predmeta. Djecu treba pitati na koji način žele biti saslušana (čl. 44-49).

Smjernicama se proklamira i *načelo hitnosti postupanja*¹⁵ u svim postupcima u kojima učestvuju djeca radi osiguranja brze reakcije i zaštite djetetovog najboljeg interesa, ali uz poštovanje vladavine prava. Dodatno, pledira se za kreiranje strukture postupka, okruženja i primjenu jezika koji su prilagođeni djeci. Kada je riječ o *okruženju prilagođenom djeci*, ono, između ostalog, podrazumijeva da u postupcima u kojima učestvuju djeca treba postupati u okruženju koje ih neće zastrašiti i koje je prilagođeno djeci. Dodatno, kada god je to moguće, sobe za obavljanje razgovora i čekaonice moraju biti uređene tako da predstavljaju okruženje prilagođeno djeci. Djeca trebaju biti što više zaštićena od slika ili informacija koje bi mogle štetiti njihovoj dobrobiti. Zasigurno da okruženje prilagođeno djeci mogu ponudi tijela i ustanove koja su specijalizirana za rad sa djecom te se Smjernicama preporučuje da kada god je to moguće treba osnovati specijalizirane sudove (ili sudska vijeća), postupke i ustanove za djecu koja su u sukobu sa zakonom. To može uključiti osnivanje specijaliziranih jedinica unutar policije i pravosuđa, odnosno sistema sudova i tužilaštava.¹⁶ S druge strane, pojedine *radnje postupanja i struktura postupka* koji reflektiraju standarde postupanja prilagođenom djeci, in-

15 Na obavezu i potrebu hitnog postupanja u krivičnim predmetima maloljetnika ukazivao je i ESLJP, između ostalih, u predmetima *Assenov and others v. Bulgaria* (no. 24760/94), 1998 i *Bouyid v. Belgium* (no. 23380/09), 2015, par. 133.

16 Slične standarde postupanja sa djecom u sudskim i vansudskim postupcima *eksplicitno* ne navode ili *bar šire ne* određuju drugi (raniji) međunarodni instrumenti, a pogotovo ih ne ekspliciraju na ovako slikovit i sadržajan način. Ipak, ESLJP je u predmetu *V. v. United Kingdom* (no. 24724/94) 1999 i *T. v. United Kingdom* (no. 24888/94) 1999 (*Bulgar case*) ukazao kako sudsko okruženje u kojemu se procesuiraju maloljetnici treba predstavljati okruženje koje neće djelovati zastrašujuće za dijete. Naime, u ovom predmetu su maloljetni dječaci uzrasta od 10 godina koji su bili optuženi za krivično djelo ubistva drugog dječaka transferirani na redovni krivični sud (*Crown Court*) i procesuirani pred tim sudom. ESLJP je našao da je takvo okruženje redovnog krivičnog suda u kojem se procesuiraju punoljetni učinitelji djelovalo zastrašujuće na optužene maloljetne apelante. Iz tih razloga sačinjeno je *Praktično uputstvo* za suđenje djeci i mladima pred sudovima Njenog Kraljevskog Veličanstva (*Crown Court*). Neka od upustava predviđaju sljedeće: nekorištenje perika i sudijskih odora u sudnici, objašnjenje postupka na način i riječima koje dijete može da razumije, ograničeno prisustvovanje ročištima, kao i mogućnost da dijete posjeti sudnicu prije početka suđenja, da bi se upoznalo sa njom, a koju prepruku sadrže i Smjernice (čl. 55) (Mole, Braitwhite, 2016: 105).

Također, i Komitet UN za prava djeteta u svom *Generalnom komentaru br. 12 o pravu djeteta da bude saslušano* (par. 34) iz 2009. godine zauzeo je stajalište da sudski postupci moraju biti pristupačni i prilagođeni djeci. S tim u vezi, Komitet ističe da, između ostalog, treba obratiti pažnju na prikladnost dizajna i enterijera sudnica, odjeće sudija i pravnika te korištenje odvojenih prostorija u kojima će djeca čekati na suđenje (Liefwaard, Rap, Bolscher, 2016: 28).

ter alia, uključuju zahtjeve da sudske rasprave na kojima sudjeluju djeca treba prilagoditi djetetovom ritmu i rasponu pažnje te treba planirati redovne pauze, a ročišta ne smiju predugo trajati. Djeca trebaju biti što više zaštićena od prikazivanja slika ili informacija koje bi mogle štetiti njihovoj dobrobiti. Dodatno, podstiče se da se rezultati ispitivanja uz korištenje audio i video snimanja te ispitivanje u prethodnom postupku izvan sudnice trebaju koristiti i prihvatiti kao dokazi u postupku. Nadalje, treba koristiti *jezik primjeren djetetovom uzrastu i nivou razumijevanja* te prilikom saslušanja ili obavljanja razgovora sa djetetom nadležni subjekti trebaju se ophoditi prema njima sa poštovanjem i posebnim senzibilitetom. Na kraju, Smjernicama su definirani i određeni standardi vezani za *dokaze i izjave djece*, posebno izjave djece koja su svjedoci ili žrtve krivičnih djela (čl. 54-74). Završne odredbe Smjernica posvećene su standardima postupanja po okončanju sudskog postupka kao i promoviranju drugih aktivnosti prilagođenih djeci, poput podsticanja istraživanja te razmjeni prakse i saradnje u području pravosuđa prilagođenog djeci na međunarodnom nivou (čl. 75-80 i poglavlja V i VI).

2.3. *Maloljetničko pravosuđe prilagođeno djeci: od retorike do stvarnosti (Res. (13511) 2014)*

Rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope pod naslovom „*Maloljetničko pravosuđe prilagođeno djeci: od retorike do stvarnosti*“ predstavlja političku proklamaciju država članica Vijeća Evrope o raskoraku između normativnog i stvarnog u postupanju sa maloljetnicima u okviru pravosuđa prilagođenog djeci. Pa iako je riječ o dokumentu čije odredbe nemaju obavezujući karakter ona sadrži izvjesne principe i standarde za koje je očekivati da će *pro futuro* biti impregnirani u dokumente veće pravne snage, kao i u nacionalna zakonodavstva država članica, s obzirom da je riječ o standardima koji bi predstavljali značajan iskorak u oblasti maloljetničkog krivičnog prava. Neki od najznačajnijih standarda koji se navode u predmetnoj rezoluciji, a koje bi države članice Vijeća Evrope trebale inkorporirati u svoje zakone i praksu odnose se na obaveze država da: a) odrede minimalnu starosnu granicu nastupanja krivične odgovornosti i vežu je za uzrast od 14 godina, kao i da kreiraju paletu odgovarajućih alternativa vođenju krivičnog postupka prema maloljetnim učiniteljima; b) zabrane izuzetke vezane za navedeni minimalni uzrast nastupanja krivične odgovornosti čak i povodom teških krivičnih djela, odnosno da zabrane primjenu propisivanja dviju starosnih granica nastupanja krivičnopravnog maloljetstva; c) odrede starosnu granicu, odnosno uzrast ispod kojeg maloljetnike ne bi bilo dozvoljeno lišiti slobode, po mogućnosti veću od starosne granice nastupanja krivične odgovornosti i maloljet-

stva;¹⁷ d) ukinu sve oblike kazne doživotnog zatvora za maloljetnike; e) uspostave razložan maksimalni period trajanja sankcija za maloljetnike te f) izvrše dekriminalizaciju statusnih delikata (*status offences*), kao ponašanja koja se smatraju deliktima isključivo kada ih izvrše djeca (maloljetnici) (v. čl. 6.2. – 6.7.).

3. Instrumenti u oblasti maloljetničkog krivičnog pravosuđa Evropske unije

Premda Evropska Unija (u daljem tekstu: EU) posjeduje izuzetno bogato pravno naslijeđe u različitim oblastima prava, pa i u oblasti krivičnog prava, koje se ima primjenjivati kako prema punoljetnim, tako i prema maloljetnim učiniteljima, vrlo je malo dokumenata ove supranacionalne asocijacije država koji se isključivo odnose na maloljetnike u sukobu sa zakonom. Ipak, tokom zadnje dvije decenije doneseno je i par dokumenata posvećenih isključivo maloljetnim prestupnicima i to:

- *Rezolucija Evropskog parlamenta o maloljetničkoj delinkvenciji, ulozi žena, porodici i društvu (2007/2011(INI))*
- *Mišljenje Evropskog ekonomskog i socijalnog vijeća o “Prevenaciji maloljetničke delinkvencije: načini suočavanja s maloljetničkom delinkvencijom i uloga maloljetničkog krivičnog pravosudnog sistema u EU” (2006/C110/13) te*
- *Direktiva EU 2016/800 o procesnim garancijama za djecu koja su osumnjičena ili optužena u krivičnim postupcima.*

S obzirom da direktive imaju daleko veći pravni značaj od rezolucija i mišljenja, ali i stoga što se spomenutom direktivom uređuju najznačajnija procesna prava djece (maloljetnika) koji su osumnjičeni/optuženi, u tekstu koji slijedi dati će se kratki prikaz najznačajnijih standarda koje u sebi sadrži ova direktiva.

3.1. *Direktiva EU/2016/800/EU o procesnim garancijama za djecu koja su osumnjičena ili optužena u krivičnim postupcima*

Direktiva 2016/800/EU o procesnim garancijama za djecu koja su osumnjičena ili optužena u krivičnim postupcima (u daljem tekstu: Direktiva) donesena je kako bi se unaprijedio pravni položaj djece (maloljetnika) u krivičnom

---

17 S tim u vezi, Komitet UN za prava djeteta je u svom *Generalnom komentaru br. 10* iz 2007. godine zauzeo stajalište kako ta granica ne bi trebala biti niža od 16 godina, bilo da je riječ o lišenju slobode koje se primjenjuje kao mjere pritvora ili pak u okviru krivičnih sankcija institucionalnog tipa. No, povodom ovog prijedloga mogu se čuti i određeni prigovori (Pleić, Radić, 2019: 524).

postupku u državama članicama EU. To iz razloga što je, kako se navodi u Preambuli, od strane Evropske komisije utvrđeno da Konvencija o pravima djeteta predstavlja suviše uopćeni dokument koji se tek djelimično odnosi na postupanje sa maloljetnim učiniteljima, dok su drugi međunarodni i regionalni dokumenti neobavezujućeg karaktera te se Direktivom pokušavaju nadomjestiti dati nedostaci. Ipak, mnogi od tih dokumenata poslužili su kao platforma za kreiranje predmetne Direktive, baš kao i druge direktive EU kojima su definirani određeni standardi postupanja u krivičnom postupku, poput Direktive 2010/64/EU o pravu na tumačenje i prevođenju u krivičnom postupku (više u: Bajčić, 2019: 223-248), Direktive 2012/13/EU o pravu na informisanje u krivičnom postupku (više u: Ivičević Karas i dr., 2016: 24-39), Direktive 2013/48/EU o pravu na pristup branitelju u krivičnom postupku i u postupku na osnovu evropskog naloga za hapšenje te o pravu na obavještanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju sa trećim osobama ikonzularnim tijelima (Ibid: 39-58) te Direktive 2016/343/EU o jačanju određenih oblika pretpostavke nevinošti i prava učestvovanja na raspravi u krivičnom postupku (više u: Novokmet, 2017:113-142), a čiji su sadržaji prilagođeni te djelimično unaprijeđeni u pogledu postupanja sa djecom u krivičnom postupku. Posebno su značajni standardi sadržani u Direktivi 2012/13/EU i Direktivi 2013/48/EU.¹⁸

Direktiva je donesena 2016. godine a države članice EU su imale obavezu da je implementiraju kroz nacionalna zakonodavstva do polovine 2019. godine. Ona se odnosi na djecu (maloljetnike) koji su osumnjičeni/optuženi u krivičnom postupku, kao i na tražene osobe u postupku na osnovu primjene evropskog naloga za hapšenje. Njene pojedine odredbe odnose se i na one koji su bili djeca u trenutku pokretanja postupka ali su u međuvremenu napunili 18 godina, s tim da države članice mogu odlučiti ne primjenjivati ovu Direktivu kada takve osobe napune 21 godinu (čl. 2.3.). Ona se načelno ne primjenjuje u postupcima povodom lakših krivičnih djela, izuzev kada je dijete lišeno slobode, u kom slučaju slijedi njena primjena neovisno na stadij krivičnog postupka (čl. 2.6.). Direktivom su normirana određena procesna prava i garancije koje se odnose na: a) pravo na informisanje djece, b) pravo na informisanje nosioca roditeljske odgovornosti ili drugih odraslih osoba, c) pomoć advokata (branitelja), d) pravo na individualnu procjenu ličnosti djeteta i njegovih ekonomsko-socijalnih i drugih prilika, e) pravo na ljekarski pregled,¹⁹

18 Usvajanje svih pobrojanih direktiva uključujući i Direktivu 2016/800/EU planirano je *Rezolucijom o smjernicama za jačanje procesnih prava osumnjičenih, odnosno optuženih u krivičnom postupku*, koje su predstavljale dio *Štokholmskog programa-otvorena i sigurna Evropa koja služi svojim građanima i štiti ih* iz 2009. godine (Radić, 2018: 469).

19 Pravo na ljekarski pregled djece koja su lišena slobode iz čl. 8. predstavlja jednu od novih procesnih garancija koju ne poznaju drugi (raniji) međunarodni dokumenti obavezujućeg karaktera (Plečić, Radić, 2019: 533).

f) audiovizuelno snimanje ispitivanja,²⁰ g) ograničavanje lišenja slobode, h) alternativne mjere pritvaranju,²¹ i) posebno postupanje u slučaju lišenja slobode, j) pravo istovremeno i pažljivo rješavanje predmeta, k) pravo na zaštitu privatnosti, l) pravo djeteta na pratnju nositelja roditeljske odgovornosti tokom postupka, m) pravo djece da lično prisustvuju i sudjeluju na svom suđenju,²² n) pravo na pravnu pomoć i nj) pravo na pravne lijekove (čl. 4-19).

S obzirom da bi detaljna analiza svih prava nadilazila okvire ovog rada u tekstu koji slijedi ponuditi će se kraći osvrt na pravo na informisanje i pravo na pravo na branitelja. Pravo na informisanje djece i njihovih roditelja je jedno od osnovnih procesnih prava, čije ostvarenje predstavlja polaznu platformu za uživanje svih drugih prava koja se *de facto* ne mogu implementirati bez potpunih i tačnih informacija o sadržaju i načinu ostvarivanja tih prava (Stalford, Cairns, Marshall, 2017: 208). Direktivom 2016/800/EU je predviđeno da se djeca prilikom obavještenja o tome da su osumnjičena ili optužena informiraju o svim pravima predviđenim Direktivom 2012/13/EU o kojima se imaju obavijestiti punoljetni učinitelji krivičnih djela²³ te o dodatnim pravima utvrđenim ovom direktivom (2016/800/EU), pri če-

-
- 20 Obaveza audiovizuelnog snimanja ispitivanja djeteta je ograničenog karaktera i shodno odredbama čl. 9 Direktive države članice osiguravaju audiovizualno snimanje ispitivanja djece od strane policije ili drugih organa krivičnog postupka ako je to srazmjerno i nužno s obzirom na okolnosti konkretnog predmeta, a posebno uzimajući u obzir da li je prilikom ispitivanja prisutan branitelj te da li je dijete lišeno slobode, pri čemu je najbolji interes djeteta uvijek na prvome mjestu. Ako ispitivanje nije audiovizualno snimano, bilježi se na neki drugi odgovarajući način, na primjer, pisanjem zapisnika koji se propisno provjerava. Ovom prilikom vrijedi istaći kako se Direktivom propisuju *minimalna zajednička pravila vezana za procesna prava djece u krivičnom postupku* te da nacionalni zakonodavci mogu proširiti opseg i učinke svakog od tih prava. S tim u vezi, treba naglasiti kako je hrvatski zakonodavac u procesu harmoniziranja svoga zakonodavstva sa Direktivom *Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima za mladež* iz 2019. godine (Narodne novine, br. 126/2019) proširio navedeni standard te u čl. 17. stav 4. predvidio da se ispitivanje maloljetnika koje provodi policija i državni odvjetnik snima audio-video uređajem *uvijek i bez izuzetka*.
- 21 Odredbama čl. 11. Direktive je predviđeno da države članice osiguravaju da nadležna tijela, ako je moguće, koriste mjere koje predstavljaju alternativu pritvaranju (alternativne mjere). Upravo je u jednoj skorijoj odluci iz 2018. godine (*Agit Demir v. Turkey* (no. 36475/10) 2018, par. 44-45) ESLJP utvrdio da je određivanje pritvora 13-godišnjem maloljetniku bilo nezakonito stoga što nadležni sud prilikom određivanja pritvora nije prethodno razmatrao mogućnosti primjene alternativnih mjera koje su zakonom propisane.
- 22 Čl. 16. stav 2. Direktive propisuje obavezu država da osiguraju ponovno suđenje djetetu ili neki drugi pravni lijek ako djeca nisu bila prisutna tokom krivičnog postupka koji se vodio protiv njih, odnosno u slučaju suđenja u odsutnosti.
- 23 Pravo na informisanje prema ovoj direktivi uključuje dvije vrste prava i to: a) pravo na informisanje o osnovnim procesnim pravima (*pravo na branitelja – pravo na besplatan pravni savjet – pravo na informisanje o optužbama – pravo na tumačenje i prevodenje – pravo na uskraćivanje iskaza*) i b) pravo na informisanje o pravima prilikom hapšenja ili zadržavanja (*pravo pristupa spisu predmeta – pravo obavještanja konzularnih tijela i jedne osobe – pravo pristupa hitnoj ljekarskoj pomoći – najveći mogući broj sati ili dana na koji mogu biti lišeni slobode prije izvođenja pred sud – informacije o mogućnostima pobijanja hapšenja, preispitivanja zadržavanja ili podnošenje zahtjeva za privremeno puštanje na slobodu*).

mu se o: a) pravu da nosilac roditeljske odgovornosti treba biti obavješten, b) pravu na pomoć branitelja, c) pravu na zaštitu privatnosti, d) pravu na pratnju nosioca roditeljske odgovornosti u fazama postupka koje ne obuhvataju saslušanje te e) pravu na pravnu pomoć, dijete ima informisati odmah prilikom obavještenja o tome da je osumnjičeno ili optuženo, dok se o pravima na: a) individualnu procjenu, b) ljekarski pregled i pomoć, c) ograničenje lišenja slobode i korištenje alternativnih mjera, d) na pratnju nosioca roditeljske odgovornosti prilikom saslušanja pred sudom, e) lično prisustvo suđenju te f) djelotvorne pravne lijekove, ima informisati u najranijoj prikladnoj fazi postupka. Informisanje se može vršiti usmeno, pismeno, kombinovano, te dostavljanjem pisma o pravima u skladu sa Direktivom 2012/13/EU, na jednostavnom i razumljivom jeziku (čl. 4.1.- 4.3.).

Direktivom je predviđena obveza država članica da osiguraju mehanizme da se u najkraćem mogućem roku o svim pravima o kojima se obavještava dijete obavijeste i nosioci roditeljske odgovornosti, odnosno roditelji ili staratelji djeteta. Međutim, ukoliko bi pružanje spomenutih informacija nosiocima roditeljske odgovornosti a) bilo protivno najboljem interesu djeteta ili b) oni nisu poznati ili dostupni ili c) ako bi navedeno moglo ugroziti vođenje krivičnog postupka²⁴ tada će se o datim informacijama obavjestiti druga odrasla osoba koju odredi dijete uz saglasnost nadležnog organa.

Direktiva djeci garantuje i pravo na pristup branitelju kako bi im se omogućilo djelotvorno ostvarivanje prava na odbranu. Djeca bez nepotrebnog odlaganja imaju pravo na pomoć branitelja već od bilo kojeg od sljedećih trenutaka, a zavisno od toga koji je od njih najraniji: a) prije ispitivanja od strane policije ili drugog nadležnog tijela, b) nakon lišavanja slobode, c) prije pojavljivanja pred sudom ili d) po izvršenju istražne radnje ili radnje prikupljanja dokaza, odnosno tokom pojedinih istražnih radnji. S tim u vezi, odredbama čl. 6. stav 4. tačka c) Direktive je predviđeno da je prisustvo branitelja nužno prilikom radnji prepoznavanja,²⁵ suočavanja i rekonstrukcije, ukoliko su iste predviđene nacionalnim zakonodavstvom i ukoliko se od osumnjičenog/optuženog zahtjeva ili mu je dopušteno da istim prisustvuje. No, predmetno pravo nije apsolutnog karaktera te se predviđa i mogućnost ograničavanja prava na pomoć branitelja ako takva pomoć nije neopodna s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti konkretnog slučaja, a u skladu sa pravom na pošteno suđenje i najboljim interesom djeteta. Ono se može ograničiti

24 Obavještavanje nosilaca roditeljske odgovornosti ne bi bilo u najboljem interesu djeteta a moglo bi ugroziti i vođenje krivičnog postupka, primjera radi, u slučaju kada je on uključen u izvršenje krivičnog djela nad maloljetnikom (Tako: Horvat, 2018, 589).

25 Međutim, zanimljivo je da je ESLJP u skorašnjoj odluci u predmetu *Zherdev v. Ukraine* (no. 34015/07) 2017, par. 142-147 in concreto zauzeo stajalište kako učešće maloljetnika bez prisustva branitelja u proceduri prepoznavanja i utvrđivanja identiteta optuženog tokom istrage ne predstavlja povredu EKLJP.

u mjeri u kojoj je to opravdano, s obzirom na posebne okolnosti predmeta, i u slučaju a) ako postoji hitna potreba za sprječavanjem ozbiljnih štetnih posljedica po život, slobodu ili tjelesni integritet neke osobe te b) ako je hitno djelovanje istražnih organa nužno za sprječavanje značajne opasnosti za krivični postupak u vezi s teškim krivičnim djelom. No, ovo ograničenje je moguće samo tokom faza koje prethode sudskom postupku, odnosno u predistražnim i istražnim stadijima postupka. U svakom slučaju pravo na branitelja se ne može ograničiti kada je dijete pozvano pred nadležni sud kako bi se odlučilo o pritvoru te tokom cijelog trajanja pritvora (čl. 6. stav 3-8).

4. Zaključak

Zaključujući ovo izlaganje može se konstatovati da analizirani dokumenti Vijeća Evrope i Evropske unije u sebi impregniraju mnoštvo međunarodnih standarda sadržanih u dokumentima Ujedinjenih nacija iz oblasti postupanja sa maloljetnicima u sukobu sa zakonom, ali i uspostavljaju neke nove standarda. S obzirom da su zakonodavci iz regiona u značajnom obimu uskladili svoje primarne izvore maloljetničkog krivičnog prava sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti, može se zaključiti da su ti zakoni u značajnom obimu usklađeni i sa evropskim standardima. Ipak, postoje određeni evropski standardi koje bi *pro futuro* trebalo inkorporirati u regionalna zakonodavstva.

S tim u vezi, svi ti zakoni predviđaju mogućnosti izricanja alternativnih (diverzionih) mjera maloljetnim učiniteljima od strane nesudskih organa, odnosno od strane nadležnog tužitelja u, primjera radi, formi *vaspitnih naloga* u Srbiji i Crnoj Gori, *odgojnih (vaspitnih) preporuka* u Bosni i Hercegovini te *posebnih obaveza određenih od strane državnog odvjetnika* u Hrvatskoj, odnosno u formi konvencionalnog načela *oportuniteta* krivičnog gonjenja. No niti jedan od tih zakona ne predviđa mogućnosti niti obavezu preispitivanja ovih tužilačkih odluka od strane suda, što nije u skladu sa čl. 3. *Evropskih pravila o sankcijama i mjerama izrečenim maloljetnim učiniteljima krivičnih djela*, koja sadrže standard da odluke o izricanju sankcija i mjera donesene od strane vansudskih organa podliježu brzom preispitivanju od strane suda.

Također, i *Direktiva 2016/800/EU o procesnim garancijama za djecu koja su osumnjičena ili optužena u krivičnim postupcima* sadrže još neke standarde koje ne poznaju maloljetnička krivična zakonodavstva pojedinih država iz regiona, poput Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine, no koja će spomenuta zakonodavstva morati usvojiti u procesu pristupanja Evropskoj uniji i usklađivanja domaće prava sa njenim pravnim naslijeđem. Bez namjere da se istaknu svi ti

standardi, evidentno je kako će u regionalne zakone biti neophodno inkorporirati pravila vezana za informisanje djece (maloljetnika) i nositelja roditeljske odgovornosti ili drugih lica o pravima u krivičnom postupku (čl. 4-5), kao i odredbe o pravu maloljetnika na pratnju nositelja roditeljske odgovornosti (roditelja ili staratelj) ili druge odrasle osobe tokom postupka (čl. 15) te odredbe o pravu na ljeakarski pregled maloljetnika lišenog slobode (čl. 8). Na kraju, nužno je redefinirati pravo na branitelja maloljetnika, kojeg umjesto od trenutka prvog ispitivanja, kako je to normirano aktuelnim zakonima, maloljetnik shodno odredbama čl. 6. Direktive mora imati još i ranije, odnosno i prilikom određenih istražnih ili procesnih radnji koje se preduzimaju prije prvog ispitivanja.

Literatura

- Bajčić, M. (2019) Pravo okrivljenika na tumačenje i prevođenju u kaznenom postupku kroz prizmu recentne prakse Europskog suda za ljudska prava i Suda EU-a. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 69(2), str. 223-248,
- Bećiraj, A., Bakrač, A. (2014) Primjena Konvencije o pravima djeteta u Bosni i Hercegovini. *Pravni vjesnik (Osijek)*, 30(2), str. 89-99
- Chapman, T. et al. (2015) *European Research on Restorative Juvenile Justice (volume II)*, I. Brussels: International Juvenile Justice Observatory.
- Cipriani, D. (2016) *Children's Rights and the Minimum Age of Criminal Responsibility: A Global Perspective*. New York: Routledge.
- Dunkel, F. (2009) Young People's Rights: The Role of the Council of Europe. In: Junger-Tas, J., Dunkel, F. (eds.), *Reforming Juvenile Justice*. Dordrecht-New York: Springer.
- Horvat, L. (2018) Postupovna jemstva za djecu koja su osumnjičena ili optužena u kaznenim postupcima sukladno direktivi EU/2016/800. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb)*, 25(2), str. 575-603.
- Hrabar, D. (2013) Nova procesna prava djeteta – europski pogled. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 4(1), str. 65-76.
- Ivičević Karas, E., Burić, Z., Bonačić, M. (2016) Unapređenje procesnih prava osumnjičenika i okrivljenika u kaznenom postupku: pogled kroz prizmu europskih pravnih standarda. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb)*, 23(1), str. 11-58.
- Kilkelly, U. (2010) *Listening to Children about Justice: Report of the Council of Europe Consultation with Children on Child-Friendly Justice*. Strasbourg: Council of Europe.

- Liefwaard, T. (2016) Child-Friendly Justice: Protection and Participation of Children in The Justice System. *Temple Law Review*, 88, str. 905-927.
- Liefwaard, T., Rap, S. Bolscher, A. (2016) *Can Anyone Hear Me? Participation of Children in Juvenile Justice: A Manual on How to Make European Juvenile Justice Systems Child-Friendly*. Brussels: International Juvenile Justice Observatory (IJJO).
- Liefwaard, T., Kilkelly, U. (2018) Child-Friendly Justice: Past, Present and Future. In: Goldson, B. (ed.), *Juvenile Justice in Europe: Past, Present and Future*. London – New York: Routledge.
- Loth-Nielsen, J. (2015) What’s in a Name? „Child-Friendly“ Justice in Africa. In: Mahmoudi, S. et al. (eds.), *Child-Friendly Justice: A Quarter of A Century of the UN Convention on the Rights of the Child*. Leiden-Boston: Brill Nijhoff.
- Mole, N., Braitwhite, B. (ur.) (2016) *Pravosuđe po mjeri djeteta u kontekstu krivičnog prava*. Sarajevo: AIRE Centre.
- Phoenix, J. (2018) A Child-Friendly Youth Justice? In: Bateman, T., Goodfellow, P., Little, R. and Wigzell, A. (eds.), *Child-Friendly Youth Justice*. London: National Association of Youth Justice, pp. 15–19.
- Pleić, M., Radić, I. (2019) Pre-Trial Detention of Children: European Standards and Croatian Law. In: Duić, D. (ed.), *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series*. Osijek: Pravni fakultet.
- Radić, I. (2018) Right of the Child to Information According to the Directive 2016/800/EU on Procedural Safeguards for Children Who are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings. In: Duić, D., Petrašević, T. (eds.), *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series*. Osijek: Pravni fakultet,
- Rap, S. (2015) *The Participation of Juvenile Defendants in The Youth Court: A Comparative Study of Juvenile Justice Procedures in Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Simović, M., Jovašević, D., Mitrović, Lj., Simović, M. (2013) *Maloljetničko krivično pravo*. Istočno Sarajevo: Pravni fakultet,
- Stalford, H., Cairns, L., Marshall, J. (2017) Achieving Child Friendly Justice through Child Friendly Methods: Let’s Start with the Right to Information. *Social Inclusion*, 5(3), pp. 207-2018.
- Škulić, M. (2011) *Maloletničko krivično pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Vandenhoe, W. (2015) Children’s Rights from A Legal Perspective: Children’s Rights Law. In: Vandenhoe, W., Desmet, E., Reynaert, D., Lemberchts, S. (eds.), *Routledge International Handbook of Children’s Rights Studies*. London – New York: Routledge.

- Vujić, N., Stevanović, I. (2015) Pravosuđe po meri deteta pre, za vreme i po okončanju sudskih postupaka u Smernicama Komiteta Ministara Saveta Evrope o pravosuđu po meri deteta. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 34(1), str. 34-76.
- Zagorec, M. (2017) Problematika postupanja prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. *Policija i sigurnost (Zagreb)*, 26(4), str. 283-301.

Vedad GURDA, PhD
Faculty of Law, University of Tuzla

EUROPEAN INSTRUMENTS AND STANDARDS IN THE AREA OF JUVENILE CRIMINAL JUSTICE

The aim of this study was to provide a brief survey of supranational standards dealing with juveniles in conflict with the law contained in some documents of the Council of Europe and the European Union and in the decisions of the European Court of Human Rights.

In this regard, the most significant standards contained in European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures (2008) and Guidelines on child-friendly justice (2010) of the Council of Europe and Directive (EU) 2016/800 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings are presented. In conclusion, it was noted that the regional legal framework in the area in question is in a considerable extent harmonized with the mentioned documents, but also it was indicated that individual standards should be impregnated de lege ferenda into regional laws in the field of juvenile criminal justice.

Key words: *juvenile offenders, European standards, rights of children and minors.*